

Liisa Steinby

Elliptinen synteesi: (sosiaalishistoriallisen) kirjallisuus-historian kirjoittamisen vaikeudesta

Kirjallisuudentutkijoiden käsitys kirjallisuudesta ja siitä, miten sitä tulisi tutkia, on viime vuosikymmenten kuluessa siirtynyt kirjailijakeskeisyydestä ja teosten autonomiasta kohti kontekstoivaa tarkastelutapaa, jossa tarkastellaan kirjallisten tekstien välisiä yhteyksiä lajien ja muiden diskursiivisten käytäntöjen tasolla, kaunokirjallisten tekstien yhteyttä arjen, tieteen ja muihin sosiaalisen elämän diskursseihin sekä tekstien yhteyksiä sosiaaliin ja poliittisiin rakenteisiin, toimintakäytäntöihin ja niiden muutoksiin. Teoksia ei ajatella enää niinkään kirjailijoiden elämän kontekstissa kuin kirjallisuusinstituution tai – hieman väljemmin muotoiltuna – kirjallisen ja kulttuurisen kentän kontekstissa. Kirjallisuus näyttäytyy näin aiempaa monimutkaisemmalla tavalla kulttuurisena, sosiaalisena ja siten myös historiallisena tosiasiana.

Kirjallisuuden monenlaisten kytkösten huomioon ottaminen on merkinnyt sitä, että kirjallisuustieteellisen tutkimuksen spektri on entisestään laajentunut. Käytössä on lukuisia erilaisia tapoja lähestyä tätä monimutkaista tutkimuskohdetta, eivätkä nämä kaikki suinkaan ole ongelmattomasti sovitettavissa yhteen. Tämä ei välttämättä ole ongelmallista yksittäisen tutkimuksen kohdalla, koska lienemme jo tottuneet ajattelemaan, että tutkimukset eivät tähtääkään kaikenkattavaan ja lopulliseen totuuteen, vaan kysymys on parhaimmillaankin jonkin valaisevan tulkinnan tai yhteyden esittämisestä. Ongelmalliseksi tilanne tulee, kun on kirjoitettava kokonaisvaltainen esitys kirjallisuuden historiallisesta kehityksestä, vaikkapa ”vain” yhden maan tai kieli-alueen kirjallisuutta koskien. Kokonaiskuvan antaminen koetaan tarpeelliseksi, mutta siihen tarvitaan syntetisoiva näkökulma, jonka avulla eri aspektit suhteutetaan toisiinsa ja saadaan näyttäytymään kokonaisuuden osina – vaikka tämä kokonaisuus sitten nähtäisiin myös ristiriitoja ja epäjatkuvuuksia sisältävänä. Mitään itsestään selvästi annettua syntetisoivaa näkökulmaa ei kuitenkaan tällä hetkellä ole tarjolla.

Perinteinen kansalliskirjallisuuksien historia yhtäältä asetti kohteensa kansakunnan poliittisen kehityksen yleiseen kehykseen, toisaalta käytti kaunokirjallisuuden ”selitystaustana” kirjailijoita ja heidän elämäänsä. Kirjallisuushistoria näyttäytyi tällöin luontevana jatkona yksittäistutkimuksille, jollaisina kirjoitettiin kirjailijabiografioita: kysymys oli biografoiden yhteen liittämistä sekä kirjailijoiden liittämistä kirjallisuuden ”tyylikausiin” ja näiden poliittiseen kehykseen. Kirjallisuuden kytkeminen kansallisvaltion poliittiseen kehitykseen ei välttämättä ole huono ajatus oloissa, joissa

ihmisten toiminnan edellytykset ovat ratkaisevasti riippuvaisia valtiollisesta ja poliittisesta tilanteesta. Toki tällainen kirjallisuushistorian ”juoni” yksinkertaistaa ja sen takia välttämättä vääristää reaalista todellisuutta, jossa kirjailijoilla ja teoksilla voi olla monia tarkoituksiperiä, kytköksiä ja käyttötapoja. Periaatteellinen ongelma kirjallisuushistorian kirjoittamisessa onkin siinä, kuten David Perkins totesi *Is Literary History Possible?* -teoksessaan 1990-luvun alussa, että kirjallisuushistoria edellyttää synteisiä, ”juonta”, jolla tapahtumat sidotaan toisiinsa, jotta esitys ei hajaantuisi erillisiksi sirpaleiksi, mutta asiat virtaviivaistava juoni toisaalta aina vääristää kohdetta. Perkins (1993, 106) kiteyttää tämän toteamukseksi, että kirjallisuushistoriassa ”a true story cannot be told”.

Nykyajan kirjallisuushistorioitsija suhtautuu todennäköisesti varauksellisesti ajatukseen, että kirjallisuuden historiallisesta kehityksestä voidaan löytää yhtenäinen linja. Hän ei kuitenkaan pääse eroon siitä, että tehdessään valintoja koskien sitä, mitä asioita hän käsittelee kirjallisuushistoriassaan ja miten, hän joutuu turvautumaan enemmän tai vähemmän selkeästi läpi ajateltuihin periaatteisiin. Millaiset nuo periaatteet ovat, on kuitenkin kaikkea muuta kuin itsestään selvää. Ongelma ei ratkea sillä, että luovutaan kirjallisuushistorian tieteellisyyden ajatuksesta ja nähdään sen tarkoituksiperien olevan pelkästään didaktiset (ks. Varpio 1995, 7). Jos kirjallisuuden ja siihen kytkeytyvien asioiden valtavan moneuden jäsentelyyn ei ole olemassa tieteellisiä perusteita, kirjallisuushistorian jäsenystä voi tuskin pitää didaktisestikaan perusteltuna. Emme voi opettaa sellaista, mihin emme itse usko – emmekä voi myöskään luovuttaa kirjallisuushistorian kirjoittamista sellaisille henkilöille, joita tieteelliset ongelmat eivät kiinnosta.

Ennen biografistisen paradigman murtumista kirjallisuushistorioitsijat korostivat valikoinnin, tiivistämisen ja arvottamisen ongelmia. Pohdintaa aiheutti erityisesti kysymys siitä, minkä verran tilaa kullekin kirjailijalle on annettava heidän merkityksensä riippuen: tiedostettiin kirjallisuushistorian kanonisoiva luonne. Useimmiten oltiin myös hyvin tietoisia siitä, ettei ole mahdollista päästä eroon tulkinnan ongelmista. Kirjallisuushistorian ongelmallisuus tulee hyvin näkyviin Thomas Cramerin ja Horst Wenzelin kirjallisuushistorian kritiikkejä käsittävästä antologiasta, josta voi lukea esimerkiksi Georg Gottfried Gervinuksen, 1800-luvun puolivälin merkittävimmän saksalaisen kirjallisuushistorioitsijan, kymmenien sivujen teoksen kahden edeltäjänsä esityksistä. Hänen mukaansa nämä eivät ole lainkaan kirjallisuushistorioita vaan pelkästään kronologiseen järjestykseen pantujen yksittäisten kirjailijoiden esteettisesti arvottavia esittelyjä (Gervinus 1975, 19–64, et. s. 20). Hänen mielestään (22) kirjallisuushistorioitsijan tulee osoittaa teoksen ja tuotannon suhde ”omaan aikaansa, kansakuntaansa, eurooppalaiseen kulttuuriin, koko ihmiskuntaan ylipäänsä”.¹ Gervinuksen omaa kirjallisuushistoriaa (*Geschichte der poetischen Nationalliteratur der Deutschen, 1835–1842*) on moitittu siitä, että hän esittää Saksan kirjallisuuden historian kansakunnan historiallisen menestystarinan osana ja jättää tällöin ulkopuolelle tai ymmärtää väärin sellaiset kirjailijat ja kirjalliset ilmiöt, jotka eivät sovi hänen kuvioonsa (Henschen 1988). Wilhelm

Scherer (1975, 65) arvostelee 1800-luvun jälkipuoliskolla Hermann Hettnerin kirjallisuushistoriaa (*Literaturgeschichte des achtzehnten Jahrhunderts*, 1862) niin ikään kronologisesta yksittäisten teosten esittelystä ilman sisäistä jatkuvuutta ja vaatii positivismiin hengessä, että peruskategorian, joka sitoo asiat toisiinsa, on oltava kausaalinen syy-yhteys. Paul Merkel (1975, 117) puolestaan esittää, etteivät marxilainen oppi talouden ja politiikan määräävyydestä, Tainen miljöoteoria tai Nadlerin kansanluonteesta lähtevä kirjallisuuden selitysmalli riitä selittämään kirjallisuuden kehitystä.

Tämä kaikki on keskustelua biografis-nationalistisen kirjallisuushistorian paradigman sisällä, jota olemme tottuneet ajattelemaan suhteellisen yhtenäisenä. Ei ole kummallista, jos yhtä jyrkkää tai entistä jyrkempää kritiikkiä esitetään sen jälkeen, kun on irtaannuttu tuosta paradigmasta. Esimerkiksi venäläiset formalistit vaativat, että kirjallisuuden kehitystä on tarkasteltava immanentisti, kirjallisuuden käyttämien esteettisten keinojen muuttumisen historiana (ks. esim. Jakobson 2001, 105–107; Hägg 2009). Ohjelmalla on paralleelinsa uudemmassa narratologiassa esitetyssä vaatimuksessa luoda diakroninen narratologia, joka koskisi sitä, miten kerrontatekniset ratkaisut ovat muuttuneet historian kuluessa (ks. esim. Fludernik 2003). Perkinsin kirja sisällyttää epäonnistuneiden kirjallisuushistorioiden esittelyynsä myös immanentin kirjallisuushistorian idean, vaikka tämä ei ole käytännön tasolla toteutunut. Kaikkiaan Perkinsin mukaan epäonnistuminen voi tapahtua joko siksi, että kirjoittaja yksinkertaistaa aineistoan liikaa sopeuttaessaan sen löytämäänsä kirjallisuushistorian ”juoneen”, tai toisaalta – postmodernin, ensyklopediamuotoisen kirjallisuushistorian tapauksessa – sen vuoksi, että yksittäisiä ilmiöitä koskevat tulkinnat jäävät irrallisiksi ja keskenään ristiriitaisiksi.

Saksassa vuosina 1980–2004 ilmestynyt 12-osainen *Hansers Sozialgeschichte der deutschen Literatur* -teos voitaisiin siitä käydyn kriittisen keskustelun pohjalta liittää jatkoksi Perkinsin tarkastelemaan kirjallisuushistorian epäonnistumisiin. Kysymys on tärkeä, koska kirjasarjassa kehitelty sosiaalishistoriallinen kontekstointi näyttää monista kirjallisuudentutkijoista nykyään luonteelta kirjallisuushistorialliselta lähestymistavalta. Tarkastelen seuraavaksi lyhyesti kirjasarjan ”ohjelmaa” ja siitä käytyä kriittistä keskustelua sekä vertailen sitä vuonna 1999 ilmestyneeseen *Suomen kirjallisuushistoriaan*, jota voidaan pitää kontekstoivan otteensa puolesta edellisen paralleelina. Loppuun liitän muutaman huomion samalla linjalla etenevästä *Suomen nykykirjallisuus* -teoksesta (2013).

Hanserin kirjallisuuden sosiaalishistorian tapaus

Hansers Sozialgeschichte der deutschen Literatur oli laajin ja merkittävin niistä kirjallisuuden sosiaalishistorian hankkeista, jotka syntyivät Saksassa tilanteesta, jossa sodanjälkeisestä teosimmanentista kirjallisuuden tarkastelutavasta oli siirrytty yhteiskunnallisempaan tarkastelutapaan. Tärkeä syy näkökulman muutokselle oli 1960-luvun lopun uusvasemmiston nousu. 1970-luvulla monet erilaiset marxilaisuuden suuntaukset olivatkin

esillä myös Liittotasavallan kirjallisuutta koskevassa keskustelussa. Kun Hanserin sosiaalishistoriaa lähdettiin toteuttamaan, ei kuitenkaan haluttu sitoutua marxilaisuuteen, koska marxilaista näkemystä siitä, miten tuotantovoimien suhteet, yhteiskunnan taloudellinen ”perusta”, määrää kulttuurista ”päällysrakennetta”, johon kirjallisuuskin kuuluu, pidettiin liian yksioikoisena (esim. Schönert 2007, 24). Tämä johti siihen, että hanke jäi ilman yksityiskohtaista teoreettista perustelua.

Sarjasta ilmestyi ensimmäiseksi valistuksen aikakautta koskeva kolmas osa, jonka toimittaja oli samalla koko hankkeen päätoimittaja Rolf Grimminger. Osan ja kirjasarjan tavoite esitellään vain lyhyessä esipuheessa (”Vorbemerkung”), jossa Grimminger (1980, 7) toteaa tavoitteena olevan ottaa lukuun poliittinen, taloudellinen ja tietoisuuden historia, sikäli kuin se on tarpeen kirjallisuuden ymmärtämiselle. Kirjallisuus syntyy merkitysyhteydessä näihin, myös nk. suuri kirjallisuus, vaikka minkäänlaisesta mekaanisesta määräytymisestä ei ole kysymys ja vaikkei kirjallisuutta voi palauttaa taustatekijöihinsä (7). Edelleen Grimminger (8) toteaa, että julkisuuden instituutioilla kuten kirjamarkkinoilla, koulutuksella ja sivistyksellä sekä medialla on tärkeä asema kirjallisuuden ja yhteiskunnan yhteyksiä ja vuorovaikutuksia selvittäessä. Osan kokonaisuus noudattaa poliittista ja kulttuurihistoriallista periodijakoa (9). Päämääränä ei ole niinkään yksittäisiä tekstejä ja kirjailijoita koskevan tiedon välittäminen kuin esittää systemaattisesti argumentoitu kokonaiskuva historiallisesta prosessista (10–11). Edelleen todetaan kirjallisuuden lajien olevan jatkuvassa muutoksen tilassa olevia historiallisia muodostelmia, sanotaan otettavan huomioon korkeakirjallisten lajien lisäksi myös populaarilajeja sekä tarkasteltavan lukijakunnan kehitystä (11). Esitetyt suuntaviivat ovat niukkoja. Niteen johdantoluku (”Einleitung”), joka on niin ikään Grimmingerin kirjoittama, antaa lisää osviittaa siitä, miten käsillä olevan niteen kokonaisuuden on ajateltu rakentuvan. Punaisena lankana on valistus, joka määrittää sekä yhteiskunnan rakenteita ja toimintaa että ajatteluilmapiiriä ja kirjallisuutta. Teos jakaantuu johdannon jälkeen kolmeen pääosaan. Näistä ensimmäinen käsittelee valistusajan instituutioita: kaupunkikulttuuria, sivistyslaitosta, valistusseuroja, kirjailijuuutta ja kirjamarkkinoita sekä teatterilaitoksen muutoksia. Toinen osa on otsikoitu valistuksen eri vaiheiksi, ja siinä fokuksessa on yleisen ajattelun ilmapiirin kehitys, jota seurataan muun muassa oppineiden piirien keskustelun, didaktisen kirjallisuuden ja poetiikan kehityksen kautta. Kolmannen osan otsikkona on ”Sosiaalinen muutos ja kirjallisuuden lajit”, ja siinä käsitellään valistuskirjallisuuden tyypillisiä lajeja sosiaalisissa yhteyksissään.

Toiseksi sarjasta ilmestyi sen yhdestoista osa, joka käsittelee DDR:n kirjallisuutta. Osa toistaa Grimmingerin esipuheen sellaisenaan. Seuraavaksi ilmestyneessä, Liittotasavallan ensimmäisiä vuosikymmeniä käsittelevässä kymmenennessä osassa ei niin ikään yritetä mitään uutta linjanvetoa. Mielenkiintoinen on sitä seuraava neljäs osa, jonka aiheena on Weimarin klassismi ja romantiikka. Osan on kirjoittanut yksinään Gert Ueding, joka lyhykäisessä esipuheessaan (”Vorwort”) sanoo (1987, 12), ettei usko

sosiaalishistoriaan, koska tämä ei tuota muuta kuin tautologioita malliin ”porvarillinen kirjallisuus on porvarillisen yhteiskunnan kirjallisuutta”. Ueding (12) sanoo, että nyt käsiteltävän aikakauden esityksessä ”poliittinen ja sosiaalishistoria muodostaa vain kehyksen, joka auttaa identifioimaan kirjallisia tendenssejä ja impulsseja, jotka ylittävät tämän kehyksen”. Ajatuksena on, että Goethea, Schilleriä ja romantikkoja ei voi ”palauttaa” mihinkään sosiaalishistorialliseen kehykseen: näiden kirjoittajien ”mihinkään palautumaton vapaus tekee naurunalaiseksi kaikki luonnontieteelliset yritykset kahlita tuota vapautta” (13).² Ueding näkee tehtäväkseen tuoda nuo tärkeät teokset näkyviin juurineen, jotka ulottuvat antiikkiin ja joiden vaikutus ulottuu meidän päiviimme – ei minään, mikä kuuluisi pelkästään Weimarin hovin yhteyteen. Puheenvuoro on mielenkiintoinen kirjallisuuden sosiaalishistorian esipuheeksi. Vaikka Grimminger ei ole eri mieltä Uedingin kanssa siitä, ettei merkittäviä teoksia voi ”palauttaa” sosiaaliseen kontekstiinsa, Uedingin käsitys poikkeaa Grimmingerin ajatuksesta, että teossarjassa tarkastellaan historiallista prosessia eikä yksittäisiä teoksia. Näiden kahden vastakkaisuuden kautta tulee itse asiassa hyvin näkyviin se, että Grimminger ei alun perin väitä kirjoittavansa uutta kirjallisuuden ”totaalihistoriaa” vaan rajoittuu sen sosiaalishistorialliseen aspektiin, jossa ei voida ottaa yksittäisten teosten tulkintaa keskeiseksi tehtäväksi. Uedingin kannanotto paljastaa niitä jännitteitä, jotka kirjallisuuden sosiaalishistorian projektilla oli nimenomaan ”suuren” kirjallisuuden kohdalla: pelättiin, että metodi palauttaa tämän ”pienen”, tavanomaisen kontekstin osaksi.

1990-luvulta lähtien sarjan osien esipuheissa tulee esille vaihtuvien äänenpainoin vastauksia kirjasarjan osakseen saamaan kritiikkiin.³ Vuonna 1998 ilmestyneen viidennen osan (”Restauration ja vallankumouksen välissä 1815–1848”) toimittajat Gert Sautermeister ja Ulrich Schmid (1998, 13–14) toteavat lyhkäisessä esipuheessaan (jonka nimenä kuitenkin on ”Einleitung”), että kirjoittajat käsittävät ajankohdan kirjallisuuden monenlaisten jännitteiden kenttänä ja että tämän tavoittamiseksi on välttämätöntä purkaa ”korkean” ja ”matalan” kirjallisuuden välinen raja-aita ja kiinnittää huomiota kaanoninmuodostukseen kirjallisuudessa. Tässä ilmoitaudutaan mukaan purkutyöhön, johon *cultural studies* oli jo jonkin aikaa äänekkäästi kehottanut. Seuraavana vuonna ilmestyneen, 1600-lukua käsittelevän toisen osan toimittaja Albert Meier (1999) toteaa niukassa esipuheessaan (”Vorwort”), että vaikka Grimmingerin ajatus välttämättömydestä saattaa kirjallisuus ja sosiaalinen todellisuus toistensa yhteyteen on edelleen pätevä, on pätevä myös kritiikissä esille noussut väite, että noiden kahden välittymisen tapaa ei ole pystytty teossarjassa riittävän hyvin määrittelemään (9). Vielä radikaalimmin Meier myöntää koko hankkeen ongelmallisuuden todetessaan, että nykyisessä postmodernissa tilanteessa – kirjoittaja viittaa Lyotardiin – on menetetty luottamus yhteiskunnallisen kehityksen rationaalisuuteen ja sen mukana pohja kirjallisuuden kehityksen ymmärtämisen tuota kehitystä vasten. Ei ole näköpiirissä mitään uutta, ristiriidatonta historianfilosofiaa, ja sen vuoksi puuttuvat edellytykset

kirjallisuuden historian esittämiselle yhtenäisenä, rationaalisena prosessina (9). Meier toteaa siis pohjan pudonneen hankkeelta – samalla kun hän toteaa (10), että millään vuosisadalla kirjallisuuden ja sosiaalhistorian välinen kytkös ei ole ollut niin ilmeinen kuin juuri 1600-luvulla. Kirjoittaja tulee näin myöntäneeksi tehtävänsä periaatteellisen mahdottomuuden, samalla kun hän kirjallisuus- ja sosiaalhistoriallisen tietämyksensä perusteella pitää mahdollisena viedä se läpi käytännössä.

Vuonna 2000 ilmestyneen seitsemännen osan (”Naturalismi, fin de siècle, ekspressionismi 1890–1918”) toimittaja York-Gothart Mix sanoo kolmisivuisessa esipuheessaan kirjoittajien ottavan huomioon ajankohtaisen keskustelun, joka koskee kulttuuritieteellistä ja sosiaalhistoriallista lähestymistapaa:

Lähtien kulttuurin käsitteestä, jossa keskiöön asettuu mediaalisesti välittynyt, symbolisesti koodattu todellisuuden tulkinta ja tematisointi, osa valaisee aikakaudelle ominaisia, kirjallisuutta koskevia johtajatuksia niiden oman dynamiikan välittyneisyyden, symboliekonomian ja institutionalisoitumisen asteen mukaan. (Mix 2000, 11.)⁴

Teoriakeskustelun raskassoutuisuus on välittynyt tähän yhteen virkkeeseen, jolla toimittaja haluaa hyvin pienessä tilassa osoittaa ottaneensa huomioon nykykeskustelun. Lopulta vuonna 2004 viimeisenä ilmestyneen ensimmäisen, keskiajan ja uuden ajan taitetta koskevan osan toimittajat Werner Röcke ja Marina Münkler (2004, 12) kirjoittavat esipuheessaan, että kysymys ei ole kirjallisuuden ”johtamisesta” sosiaalisesta todellisuudesta tai selittämisestä siitä käsin vaan vuorovaikutuksesta. He korostavat kolmatta tasoa toisaalta yhteiskunnan struktuurien ja instituutioiden, toisaalta kirjallisuuden välillä. Tämä on kollektiivinen subjektiivisuus: poliittinen kulttuuri, maailmankuvat, mielipideilmasto (12) – se mitä oli historian tutkimuksessa jo totuttu kutsumaan mentaliteetiksi.

Esipuheiden suppeus osoittaa, että alun perin ei ajateltu tarvittavan laajaa teoreettista pohjustusta siihen, miten kirjallisuuden ja sosiaalisen todellisuuden välinen suhde olisi käsitettävä, vaan oletettiin tämän tulevan riittävän selväksi historiallisen esityksen itsensä kautta. Siitä, että näin ei käynyt, on osoituksena kirjallisuudentutkijakollegoiden erittäin kriittinen asennoituminen projektiin. Projektin vastaanotto olisi varmasti ollut toinen, jos se olisi toteutunut aikataulussa, eli kaikki niteet olisivat valmistuneet suunnilleen samanaikaisesti 1980-luvun alkupuolella. Nyt myöhempien osien arviointiin vaikuttivat ratkaisevasti kirjallisuudentutkimuksen uudet teoreettiset keskustelut. Teossarjasta käydystä hyvin laajasta keskustelusta käy ilmi, että sitä kritisoiin kaikista esille tulleista uusista teoreettisista ajatuksista käsin (ks. esim. Schönert 2007; Huber & Lauer 2000a). Teoksissa käytettyä sosiaalhistorian esittämistapaa pidettiin toisaalta liian epäyhtenäisenä, toisaalta todettiin esimerkiksi, että alueellista eriytyneisyyttä ei siinä otettu tarpeeksi huomioon (Böhler 2000, 130–131, 140). Kirjallisuuden ja sosiaalisen todellisuuden välittyneisyyttä pidettiin liian huonosti määriteltynä (ks. esim. Fohrmann 2000, 109), projektin sanottiin epäonnistuneen, koska siinä ei kyseenalaistettu kirjalli-

suuden ja historian käsitteitä (esim. Baltzer 2000, 79), ja todettiin, että dekonstruktio ja jälkistrukturalismi kiistivät ”suuret kertomukset” ja historian yhtenäisyyden ylipäänsä, mikä vie pohjan projektilta (esim. Ertler 2000, 191; Schönert 2007, 283). Samalla kuitenkin kehiteltiin uutta kirjallisuudentutkimuksen historiallisen kehityksen ”suurta kertomusta”, jossa historianfilosofian tilalle on tullut sosiologinen mallintaminen (esim. Jannidis 2000, 335; Fohrmann 2000, 128; Ertler 2000, 192).

Kritiikki uutta kirjallisuuden sosiaalishistoriaa kohtaan oli tyrmäävää ja varmasti kohtuutonta. Sitä oli helppo esittää kulloisestakin uudesta kirjallisuusteoreettisesta ajatuksesta käsin, ja samalla ohitettiin se tosiasia, että pelkkä sosiaalishistoriallisten faktojen kuten esimerkiksi lukijakunnan kehityksen mukaan ottaminen kirjallisuushistorian esitykseen toi siihen jotakin oleellista uutta. Hämmästyttävintä kritiikissä on kuitenkin se hyvin usein esitetty ajatus, että kirjallisuuden sosiaalishistoriaa voi tehdä ainoastaan sosiologisen mallin pohjalta, joka määrittää, miten kirjallisuus toimii suhteessa muihin yhteiskunnallisiin instituutioihin, toiminnan muotoihin, symbolijärjestelmiin jne. (ks. esim. Baltzer 2000, 96; Huber & Lauer 2000b, x). Ykkösehdokkaaksi niiden joukossa, joiden teorioihin halutaan turvautua, näyttää päässeen Niklas Luhmann autopoieettisten systeemien teoriallaan, mutta monet suosittelevat myös Siegfried J. Schmidtiä tai Talcott Parsonsia, ja joidenkin mielestä esimerkiksi Giddensillä tai Bourdieullakin voisi olla käyttöä (ks. Schönert 2007; Huber & Lauer 2000a). En voi pitää tällaista kuin ylimitoitettuna uskona teoreettisen mallin selitysvoimaan – tässä tapauksessa toisen tieteenalan, sosiologian teorian. Kun joku ylistää esimerkiksi Luhmannin autopoiesis-ajatusta teoreettisena mallinnuksena sille, että kirjallisuus reagoi ulkopuolelta tuleviin ärsykkeisiin autopoieettisesti eli kirjallisuuden muutoksin (ks. Eibl 2000, 184), en voi kuin ihmetellä. Emmekö kaikki tiedä jo, että kirjallisuuden muutokset ovat kirjallisuudessa tapahtuvia muutoksia?

Ajatus siitä, että kirjallisuushistoria olisi pätevää ja tieteellistä vasta sitten, kun kaikki siinä oleva on mallinnettu teoreettisesti, on väärä. Jos historioitsija voisi todeta asioista vain sen, mitä teoreettisessa mallissa on esitetty, hänen sanomisensa olisi tautologiaa ja turhaa. Historioitsija kohtaa todellisuuden, joka on paljon rikkaampi kuin mikään malli. Siksi se esittää hänelle haasteen: miten tuoda konkreettisen todellisuuden loputon moneus käsitteellisen tarkastelun piiriin? Hänelle voi olla tässä työssään paljonkin apua yleisistä teorioista ja käsitteistä, jotka auttavat hahmottamaan kohdetta ja esittämään sille relevantteja kysymyksiä, mutta teoriat – jotka on aina nekin lopulta johdettu tutkimuskohteesta, vaikka korkea abstraktiotaso ei aina tee tätä ilmeiseksi – eivät vastaa hänen puolestaan siihen, mitä kohteesta löytyy.

Kirjallisuuden sosiaalishistoriasta käydyssä keskustelussa tuli esille myös hyödyllisiä avauksia. Esimerkiksi sellainen diskursiivisten käytäntöjen tutkimus, joka ylittää kaunokirjallisuuden rajat ja jota on harjoitettu nk. uushistorismissa, foucault’laisessa diskurssianalyyssissä ja kulttuurintutkimuksessa, tarjoaa välineen lähestyä kirjallisu-

den sosiaalista olemistapaa uudella tavalla. Jan-Dirk Müller (2000) esittää valaisevan esimerkin siitä, miten luontevasti ja hedelmällisesti tarkastelutapaa voidaan soveltaa keskiaikaisten tekstien tutkimukseen. Feministinen ja foucault'lainen tutkimus ovat teroittaneet tutkijoiden katseen erottamaan diskursiivisiin ja teksteihin liittyviin ei-diskursiivisiin käytäntöihin sisältyvän vallankäytön aspektin. Monikulttuurisuus ja postkoloniaalinen tutkimus ovat auttaneet näkemään erilaisia toiseuttamisen tekstuaalisia käytäntöjä. Nämä kaikki tuovat esille joitakin tärkeitä аспекteja, jotka koskevat kaunokirjallisen tekstin kulttuurista toimintatapaa; mutta mikään niistä ei sisällä kaiken kattavaa vastausta kysymykseen, millainen on kirjallisuuden sosiaalinen olemistapa ja sen suhde muihin sosiaalisen toiminnan muotoihin.

Kirjallisuushistorian mahdollisuuden avain on nähdäkseni sen oivaltamisessa, että mikään synteesi ei ole kaikenkattava ja lopullinen vaan ainoastaan järkevästi perusteltavissa oleva esitys siitä, miten tietyllä tapaa rajatun kirjallisuuden historiallista muutosta voisi kuvata. Grimmingerin esipuheen aloitus, jossa hän sanoo sosiaalishistorian keskityvän muuhun kuin teosanalyysiin, on osoitus siitä, että hänkin näki synteessin elliptisenä, osittaisena: ulkopuolelle jäi paljon siitä, mitä historiallinen katsaus kirjallisuuden sisältöön voisi käsittää. Mielestäni ajatus elliptisestä synteesistä kirjallisuushistorian muotona tekee kirjallisuudenhistorian kirjoittamisen nykypäivänä mahdolliseksi. Se tarkoittaa sitä, että kirjoittaja on tietoinen siitä, että kirjallisuuden ja sen kontekstien loputtomasta moneudesta hän on valinnut aineistokseen jonkin osan, jonka kautta hän esittää kokeeksi tietyn kirjallisuushistorian linjan hahmotuksen.⁵ Tuon linjan sisälläkin yhtenäisyys on koko ajan kyseenalainen, koska teosten, tuotantojen, lajien jne. välisiä eroja ja historiallisia muutoksia ei ole missään absoluuttisessa mielessä mahdollista ”selittää”, vaan erilainen jää erilaiseksi. Jatkuvuuden ja erilaisuuden dilemma jää olemaan, vaikka olisikin tehnyt tietoisin valinnan siitä, mitkä asiat valikoi historialliseen esitykseensä.⁶ Mutta vaikka emme vaatisi kaikenkattavaa synteisiä, voimme toivoa, että kirjallisuushistorioitsija eksplikoisi elliptisen synteesisä peruseriaatteet. Lukijan tehtävän helpottamiseksi olisikin tarpeen, että nykyiset kirjallisuushistoriat sisältäisivät kunnollisen reflektio-osan.

Suomalaista sosiaaliseen todellisuuteen kontekstoivaa kirjallisuushistoriaa

Yrjö Varpio (1999, 8) kutsuu perinteistä kirjallisuushistoriaa yleisnimityksellä ”bio-bibliografinen”.⁷ Poleeminen ja vähättelevä nimitys ei tee oikeutta aiemman kirjallisuushistorian monille mahdollisuuksille eikä esimerkiksi Kai Laitisen kirjallisuushistorioille: Laitisen teksti ei ole pelkästään kronologisessa järjestyksessä esitetyjä kirjailijabiografioita, joiden sisällä luetellaan kirjailijan teokset (mihin nimitys ”bio-bibliografinen” viittaa), vaan tarkastelun ytimessä on kunkin kirjailijan tuotanto

(ks. Laitinen 1981; 1989; 1995). Mutta Varpion päätoimittama, kolmiosainen *Suomen kirjallisuushistoria* (1999) merkitsee joka tapauksessa radikaalia irtaantumista perinteisen kirjallisuushistorian linjoilta suuntaan, jossa kirjallisuutta tarkastellaan Hanserin kirjallisuuden sosiaalishistorian tapaan pikemmin laaja-alaisesti kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä.

Teossarjan esipuheessa Varpio (1999, 7–9) luettelee asioita, jotka ovat uudessa kirjallisuushistoriassa uusia. Tällaisia ovat aiempaa suurempi kansainvälisyyden korostus, ”naisten merkitys kirjallisuudessa” sekä viihteen ja lasten- ja nuortenkirjallisuuden korostaminen (7–8). Edelleen on pyritty luopumaan kirjailijakeskeisyydestä, ”siirtämään painoa virtauksiin, ilmiöihin ja tendensseihin” ja käsittelemään yksittäisiä kirjailijoita jonkin aikakaudelle luonteenomaisen ilmentäjänä (8). Kuvailaan ”suomalaisen kirjallisen elämän historiaa”, mihin kuuluu lukemiskulttuuri (8). Edelleen kirjallisuuden sanotaan olevan ”nykyaikaistuvan yhteiskunnan havainnollinen kuvastin ja toisaalta myös kehityksen moottori” (8). ”Nykyaikaistumiskehityksen” (joka on kömpelönpuoleinen suomennos ’modernisaatioprosessille’) Varpio (8) sanoo olevan yksi kirjallisuushistorian suurista kertomuksista; millainen, sitä hän ei selitä vaan päättyy päinvastoin kysymään, voiko kirjallisuushistorialla oikeastaan olla juonta. Tästä huolimatta hän sanoo, että ”kirjallisuushistorian toiseksi juoneksi” nostetaan ”kirjallisen taiteen hahmottuminen modernin yhteiskunnan muutoksissa” (8). Hieman epäselväksi jää, mitkä ovat tarkoitetut kaksi juonta; todennäköisesti tarkoitetaan, että toinen koskee itse teoksissa esiin tulevaa yhteyttä modernisaatioon, kun taas toinen seuraa laajemmin ”suomalaisen tekstimaailman syntyä”, ”kirjailijantyön kehittymistä ammatiksi” ja lukemiskulttuurin muutoksia ”modernin aikakauden sarastuksesta nykyhetken ristiriitaiseen vaiheeseen, jota jotkut ovat alkaneet nimittää postmoderniksi ajaksi” (8).

Teossarjan ensimmäinen osa on nimeltään ”Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin”, toinen, Lea Rojolan toimittama, ”Järkiuskosta vaistojen kapinaan”, ja kolmas, Pertti Lassilan toimittama, ”Rintamakirjeistä tietoverkkoihin”. Otsikot poikkeavat sekä Hanserin että Laitisen esityksistä siinä, että niistä ei käy ilmi kohteen täsmällinen paikka poliittisen historian ja kirjallisuushistorian periodien muodostamassa kronologisessa jatkumossa. Minkä mukaan aineisto jäsenyy, siitä kolmen eri osan otsikot antavat erilaisia vihjeitä. Ensimmäisen osan otsikko antaa ymmärtää, että kirjallisuuden historiallista kehitystä voi seurata seuraamalla lajien muutosta; mutta lukija voi vain arvailla, mille vuosisadoille ja -kymmenille ”hurskaat laulut” ja ”ilosteleva romaani” sijoittuvat. Toisessa osassa kirjallisuuden kehitystä kuvataan aatehistoriallisen ilmapiirin muutoksin, mutta lukijan saattaa nytkin olla vaikea sanoa, mistä aikajaksosta on kysymys, kun edetään ”järkiuskosta” ”vaistojen kapinaan”. Kolmas osa antaa ymmärtää, että lajikaanon on laventunut yli perinteisten kirjallisuuden lajien; ajoitus ”rintamakirjeiden” ja ”tietoverkkojen” maamerkkien perusteella ei ole vaikeaa. Miksi käytetään

tällaisia – erilaisia – kriteereitä aineiston jaotteluun ja miksi kronologiset maamerkit on häivytetty sekä teosten otsikoista että hyvin pitkälle myös sisällysluetteloista? Nämä valinnat olisivat vaatineet perusteluja. Esimerkiksi ensimmäisen osan päälukujen otsikot ”Tekstien kenttä syntyy”, ”Julkinen, yksityinen ja Jumala”, ”Maallistuva kirjallisuus”, ”Kansakuntien joukossa” ja ”Nykyajan kynnyksellä” tekevät puheena olevien asioiden kronologisen sijoittamisen sisällysluettelon perusteella jokseenkin mahdottomaksi. Ratkaisu herättää kysymyksiä erityisesti siksi, että teoksen sisällöstä periodit eivät kuitenkaan ole kadonneet, vaikka ovatkin vähemmän määräävässä asemassa kuin perinteisissä kirjallisuushistorioissa, eikä perinteistä periodisointia ole asetettu kyseenalaiseksi. (Ainoa selvä poikkeus on uusromantiikan korvaaminen symbolismilla ja dekadenssilla, ja nämä nimitykset pääsevätkin otsikkoon asti.⁸)

Varpio (1999) viittasi esipuheessaan ”nyky aikaistumiseen” uuden kirjallisuushistorian esityksen ”juonena”, ja ”nyky aika” tai ”nyky aikaistuminen” esiintyvätkin jokaisen osan sisällysluettelossa; mitä niillä täsmällisesti ottaen tarkoitetaan ja mihin ajankohtaan ”nyky ajan” ja ”nyky aikaistumisen” ajatellaan sijoittuvan, jää kuitenkin epäselväksi. ”Nyky aikaistumiskehitys” eli modernisaatioprosessi viittaa sosiologisissa teorioissa joitakin vuosikymmeniä vallinneeseen tapaan jäsentää viimeisten vuosisatojen historiaa; kyseessä on siis eräänlainen sosiologinen korvike historianfilosofialle.⁹ Varpion (ja häntä ennen Pertti Karkaman, ks. Karkama 1994) konseptiossa ”nyky aikaistumiskehitys” korvaa perinteisen tavan kontekstoida Suomen kirjallisuuden kehitys kansakunnan poliittiseen (ja siihen liittyvään kulttuuriseen) kehitykseen. ”Historianfilosofian” muuttuessa tällä tavoin näkökulma siirtyy kansallisesta jollei yleismaailmalliseen niin ainakin yleiseurooppalaiseen (yleislänsimaiseen) yhteiskuntakehitykseen, jossa painottuvat politiikan asemasta yhteiskunnan rakenteet. Olisin valmis hyväksymään ajatuksen, että modernisaatioprosessia voidaan käyttää suomalaisen kirjallisuuden muutoksen tarkastelun pohjakuviona, mutta tämä edellyttäisi pohjakuvion selkeää käsittelyä, joka nyt jää uupumaan. Olisi ollut myös hyvä selvittää, mikä on kirjoittajien käsitys Suomen poliittisen historian vaiheiden merkityksestä kirjallisuushistorialle. Esityksestä käy ilmi, että ainakin jotkut kirjallisen elämän ilmiöt liittyvät kiinteästi ajankohdan poliittisiin ilmiöihin, esimerkiksi talvi- ja jatkosotaan.

Suomen kirjallisuushistorian näkökulmien valinta ja valinnassa käytetyt periaatteet hahmottuvat vaikeasti. Tämä koskee myös itse tekstiä. Etenkin ensimmäisessä, Yrjö Varpion ja Liisi Huhtalan toimittamassa osassa luvut ovat hyvin erityyppisiä: tarjotaan katsauksia joihinkin kirjallisen elämän aspekteihin, kuten suomalaisten kirjastoihin 1700-luvulla, mutta myös perinteisiä yksittäisten kirjailijoiden esittelyjä. Toisessa, Lea Rojolan toimittamassa osassa kirjoittajat noudattavat yhtenäisemmin pyrkimystä tarkastella kirjallisuutta osana kirjallis-kulttuurista kenttää. Kirjallisuus nähdään foorumina, jolla käsitellään – yleensä sangen moniäänisesti – jotakin tai joitakin ajan polttavia

kysymyksiä, kuten 1900-luvun alussa arvojen murrosta tai naiskysymystä. Kokoava kysymys voi olla myös kirjallinen virtaus, kuten esimerkiksi luvussa ”Symbolismi ja dekadenssi” tai kolmannen osan modernismia koskevissa luvuissa, tai luvun aiheena voi olla jokin kirjallisen kentän erityisalue, kuten lasten- ja nuortenkirjallisuus tai saamelainen kirjallisuus. Yksittäiset teokset tulevat näin esille jonkin laajemman kysymyksen osana, mikä hajottaa kirjailijoiden tuotannon esittämisen useampaan yhteyteen. Yksi reflektoitava kysymys olisikin voinut olla muutos suhtautumisessa kirjailijan tuotannon kokonaisuuteen, joka Laitisen esityksessä oli keskeisessä asemassa. Teoksen rakenne osoittaa, että tekijät ovat olleet tietoisia synteensä elliptisestä luonteesta, vaikka tätä ei ole suoraan sanottu. Epäsuora osoitus tästä on se, että lukujen sisälle on upotettu pieniä tietoisuuksia luvun alaan kuuluvista asioista, esimerkiksi yksittäisistä teoksista. Rakenne vihjaa siihen, että tällaisia täydennyksiä voitaisiin esittää loputtomasti lisää ja kaikkiaan paljon jää sanomatta.

Suomen kirjallisuushistorian ilmestyminen ei synnyttänyt suurta teoreettista keskustelua. Vuonna 2013 ilmestynyt, kaksiosainen *Suomen nykykirjallisuus* -teos näyttää pikemmin osoittavan, että päinvastoin kuin Saksassa, jossa uusi, kirjallisuuden yhteiskunnallista kontekstia painottava lähestymistapa tyrmättiin teoreettisista vaatimuksista käsin, meillä uusi, historialliseen tilanteeseen ja kirjallisuusinstituutioon kontekstoiva lähestymistapa on hyväksytty uudeksi kirjallisuushistorian käytännöksi ilman perusteellista selontekoa vanhan ja uuden kirjallisuushistoriallisen otteen eroista ja yhtäläisyyksistä.

Yksi *Suomen kirjallisuushistorian* ongelmakohdista, periodisaatio, vältetään *Suomen nykykirjallisuudessa*, koska kyseessä on suhteellisen lyhyt, noin parikymmenvuotinen ajanjakso. Merkille pantavaa on, että tekstin ja kontekstin suhde on ratkaistu jossain määrin eri tavoin kuin *Suomen kirjallisuushistoriassa*: ensimmäinen osa on alaotsikon mukaan omistettu ”lajeille ja poetiikalle”, toinen ”kirjalliselle elämälle ja yhteiskunnalle”, mikä viittaa ajatukseen, että edellinen osa on ”sisäkirjallinen” ja jälkimmäinen ”ulkokirjallinen”. Ensimmäisen niteen luvut on nimetty kirjallisuuden pääalajien (lyriikka), pienempien lajien (fantasia ja scifi) tai jonkin esitystavan (metafiktio) mukaan. Lajin ja poetiikan käsitteet jäävät tematisoimatta, ja jälkimmäinen mainitaan ylipäänsä vain harvoin tekstissä. Otsikostaan huolimatta ensimmäinen nide ei koske pelkästään lajihistoriallisia tai muodon kysymyksiä, vaan päinvastoin pääosa tekstistä tarkastelee yksittäisiä teoksia kokonaisvaltaisesti sekä tekotapaa että tematiikkaa esitellen, jolloin teemat nousevat yleensä esille ajankohdan kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta tilanteesta. Esitystapa on lähellä kirjallisuuskriittistä aikalaiskeskustelua, niin kuin tietysti on odotettavissakin nykykirjallisuudesta puhuttaessa. Toisen osan alkupuoli, joka käsittelee ”kirjallista elämää”, on ensimmäisessä osassa jo esille tulleiden teemojen käsittelyä siten, että pääjäsenitys on jossakin yhteiskunnallisesti relevan-

tissa kysymyksessä. Kyseessä on siis pitkälti sama kontekstoiva tekstien tulkinta, jota myös ensimmäisessä osassa noudatettiin, mutta entistä teemakeskeisemmin. Hieman hämmentävä on ”Saatesanojen” toteamus, että ensimmäinen osa soveltuu kirjallisuushistorian opetukseen, jälkimmäinen kirjallisuuden ja yhteiskunnan välisten suhteiden tarkasteluun, ikään kuin nämä olisi taas erotettu toisistaan (Hallila et al. 2013a, 10). Teoksen jälkisanoina Yrjö Hosiaisuusluoma luo katsauksen aiempiin suomalaisiin kirjallisuushistorioihin todeten lopuksi, että käsillä oleva teos liittyy ”Suomen kirjallisuuden historioiden ketjuun”. Uuden projektin sisältö jää tässä kuitenkin yhden lauseen luonnehdinnan varaan, jossa mainitaan monikulttuuristuminen ja ekokritiikki uusina avauksina (Hosiaisuusluoma 2013, 280). Olisi ollut toivottavaa, että olisi jo oltu valmiita kirjallisuushistorian uuden tekotavan perusteelliseen pohdintaan.¹⁰

Viitteet

¹ ”[–] zu der Zeit, zu der Nation, zu der europäischen Cultur, zu der gesammten Menschheit.”
Kaikki suomennokset ovat kirjoittajan.

² ”[–] die bürgerliche Literatur ist die Literatur der bürgerlichen Gesellschaft. Die politische und soziale Gesellschaft unseres Zeitraums dient allein als Bezugsrahmen, um die literarischen Tendenzen und Impulse identifizieren zu helfen, die ihn transzendieren.” ”Ihr [= tuon ajan kirjailijoiden] irreduzibler Anteil an Freiheit spricht letztendlich jeglicher Behandlung auf naturwissenschaftliche Weise, die jene Freiheit aussperrt, Hohn.”

³ Poikkeavaksi suhteessa historiaan muodostui vuoden 1968 jälkeistä nykykirjallisuutta käsittelevä, vuonna 1992 ilmestynyt kahdestoista osa, jonka toimittajat toteavat, että vuoden 1989 poliittinen mullistus teki ”nykykirjallisuudesta” yhdellä iskulla menneen aikakauden historiaa (Briegleb & Weigel 1992, 9–11).

⁴ ”Ausgehend von einem Kulturbegriff, der die medial vermittelte, symbolisch verschlüsselte Interpretation und Thematisierung von Wirklichkeit in das Zentrum rückt, erhellt der Band die Eigendynamik, Vermittlung, symbolische Ökonomie und den Institutionalisierungsgrad epochentypischer, literaturgebundener Leitideen.”

⁵ Kuten Markku Hyrkkänen (1995) toteaa, kontekstoimisessa on aina kysymys valinnasta, koska mahdollisia konteksteja on loputon määrä.

⁶ Esimerkkinä korostetun elliptisestä pitkittäisleikkauksesta voisi mainita kirjani *Muuttuva romaani. Johdatus individualistisen lajin historiaan* (1989), alkuperäiseltä (kustantajan tyrmäämältä) nimeltään ”Romaanin logiikat”, jossa muutaman eri aikakausilta peräisin olevan romaanin analyysin kautta pyrin osoittamaan vääräksi klassisen narratologian ajatuksen yhdestä romaanin (kertomuksen) logiikasta ja toisaalta sitomaan romaanin kehityksen autonomisen subjektin kehitykseen.

⁷ Nimityksen alkuperästä ks. Varpio (1995, 10).

⁸ Kysymys on enemmästä kuin nimityksen vaihdosta: kun ’uusromantiikka’ oli kotikutoinen aikalaistermi, symbolismi ja dekadenssi kytkevät ilmiön sen eurooppalaisiin yhteyksiin.

⁹ Sosiologiset mallit eivät välttämättä ole kaukana historianfilosofisista; Weberin institutionaalinen eriytyminen on mitä ilmeisimmin saanut inspiraationsa Hegelin vastaavista näkemyksistä.

¹⁰ Artikkelin on kirjoitettu osana Suomen Akatemian projektia 133834.

Lähteet

- Baltzer, Ulrich 2000. Vom Atem der Zeichen. Gewandelter Zeichengebrauch als Schlüssel zu einer Sozialgeschichte der Literatur. Huber & Lauer (Hrsg.) 2000a, 79–92.
- Briegleb, Klaus & Sigrid Weigel 1992. Einleitung. Rolf Grimminger (Hrsg.), *Hansers Sozialgeschichte der deutschen Literatur vom 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. Klaus Briegleb & Sigrid Weigel (Hrsg.), *Bd. 12: Gegenwartsliteratur seit 1968*. München: Hanser, 9–17.
- Böhler, Michael 2000. Eindimensionale Literatur. Zur Raumlosigkeit der Sozialgeschichte. Huber & Lauer (Hrsg.) 2000a, 129–154.
- Cramer, Thomas & Horst Wenzel (Hrsg.) 1980. *Literaturwissenschaft und Literaturgeschichte. Ein Lesebuch zur Fachgeschichte der Germanistik*. München: Fink.
- Eibl, Karl 2000. Autonomie und Funktion, Autopoiesis und Kopplung. Ein Erklärungsangebot für ein literaturwissenschaftliches Methodenproblem mit einem Blick auf ein fachpolitisches Problem. Huber & Lauer (Hrsg.) 2000a, 175–190.
- Ertler, Klaus-Dieter 2000. Sozialgeschichte der Literatur in systemtheoretischem Gewande: eine paradoxe Konfiguration? Huber & Lauer (Hrsg.) 2000a, 191–202.
- Fludernik, Monika 2003. The Diachronization of Narratology. *Narrative* 11(3), 331–348.
- Fohrmann, Jürgen 2000. Das Versprechen der Sozialgeschichte (der Literatur). Huber & Lauer (Hrsg.) 2000a, 105–112.
- Gervinus, Georg Gottfried 1975. Prinzipien einer deutschen Literaturgeschichtsschreibung. Thomas Cramer & Horst Wenzel (Hrsg.), *Literaturwissenschaft und Literaturgeschichte. Ein Lesebuch zur Fachgeschichte der Germanistik*. München: Fink, 7–18.
- Grimminger, Rolf 1980. Vorbemerkung. Rolf Grimminger (Hrsg.), *Hansers Sozialgeschichte der deutschen Literatur vom 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. Rolf Grimminger (Hrsg.), *Bd. 3: Deutsche Aufklärung bis zur Französischen Revolution 1680–1789*. München: Hanser, 7–12.
- Hallila, Mika, Yrjö Hosiaisuus, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä, Jussi Ojajarvi 2013a. Saatteeksi. Mika Hallila et al. (toim.), *Suomen nykykirjallisuus. 1: Lajeja, poetiikkaa*. Helsinki: SKS, 9–11.
- Hallila, Mika, Yrjö Hosiaisuus, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä, Jussi Ojajarvi (toim.) 2013b. *Suomen nykykirjallisuus. 1: Lajeja, poetiikkaa, 2: Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*. Helsinki: SKS.
- Henschen, Hans-Horst 1988. Georg Gottfried Gervinus. Walter Jens (Hrsg.), *Kindlers Neues Literaturlexikon, Bd. 6*. München: Kindler, 258–259.
- Hosiaisuus, Yrjö 2013. Jälkisanat, eli kirjallisuushistorioitsijat itse teossa. Mika Hallila et al. (toim.), *Suomen nykykirjallisuus 2: Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*. Helsinki: SKS, 273–280.
- Huber, Martin & Gerhard Lauer (Hrsg.) 2000a. *Nach der Sozialgeschichte. Konzepte für eine Literaturwissenschaft zwischen Historischer Anthropologie, Kulturgeschichte und Medientheorie*. Tübingen: Niemeyer.
- Huber, Martin & Gerhard Lauer 2000b: Vorbemerkung. Huber & Lauer 2000a, ix–xii.
- Hyrkkänen, Markku 1995. Merkityksien kontekstit ja kontekstien merkitys. Markku Ihonen & Yrjö Varpio (toim.), *Helmi, simpukka, joki. Kirjallisuushistoria tänään*. Helsinki: SKS, 49–62.
- Hägg, Samuli 2009. Kerronta ja historia. Venäläisestä formalismista diakroniseen narratologiaan.

- Samuli Hägg, Markku Lehtimäki & Liisa Steinby (toim.), *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Helsinki: SKS, 50–77.
- Jakobson, Roman 2001. Dominantti. Pekka Pesonen & Timo Suni (toim.), *Venäläinen formalismi. Antologia*. Helsinki: SKS, 102–108.
- Jannidis, Fotis 2000. Literarisches Wissen und Cultural studies. Huber & Lauer (Hrsg.) 2000a, 335–358.
- Karkama, Pertti 1994. *Kirjallisuus ja nykyaika. Suomalaisen sanataiteen teemoja ja tendenssejä*. Helsinki: SKS.
- Laitinen, Kai 1981. *Suomen kirjallisuuden historia*. Helsinki: Otava.
- Laitinen, Kai 1989. Mikä muuttaa kirjallisuushistoriaa? Liisa Saariluoma (toim.), *Kirjallisuushistoria tänään*. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 43. Helsinki: SKS, 39–48.
- Laitinen, Kai 1995. Kun tein kirjallisuushistoriaa. Kokemuksia, näkemyksiä ja epäilyksiä kirjallisuushistorioitsijan työstä. Markku Ihonen & Yrjö Varpio (toim.), *Helmi, simpukka, joki. Kirjallisuushistoria tänään*. Helsinki: SKS, 144–160.
- Meier, Albert 1999. Vorwort. Rolf Grimminger (Hrsg.), *Hansers Sozialgeschichte der deutschen Literatur vom 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. Albert Meier (Hrsg.), *Bd. 2: Die Literatur des 17. Jahrhunderts*. München: Hanser, 9–17.
- Merkel, Paul 1975. Individualistische und soziologische Literaturgeschichtsforschung. Thomas Cramer & Horst Wenzel (Hrsg.), *Literaturwissenschaft und Literaturgeschichte. Ein Lesebuch zur Fachgeschichte der Germanistik*. München: Fink, 107–119.
- Mix, York-Gothart 2000. Vorbemerkung. Rolf Grimminger (Hrsg.), *Hansers Sozialgeschichte der deutschen Literatur vom 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. York-Gothart Mix (Hrsg.), *Bd. 7: Naturalismus, Fin de siècle, Expressionismus 1890–1918*. München: Hanser, 11–14.
- Müller, Jan-Dirk 2000. Der Widerspenstigen Zähmung. Anmerkungen zu einer mediävistischen Kulturwissenschaft. Huber & Lauer 2000a, 461–482.
- Perkins, David 1993. *Is Literary History Possible?* Baltimore & London: Johns Hopkins University Press.
- Röcke, Werner & Marina Münkler 2004. Vorwort. Rolf Grimminger (Hrsg.), *Hansers Sozialgeschichte der deutschen Literatur vom 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. Werner Röcke & Marina Münkler (Hrsg.), *Bd. 1: Die Literatur im Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit*. München: Hanser, 9–20.
- Saariluoma, Liisa 1989. *Muuttuva romaani. Johdatus individualistisen lajin historiaan*. Hämeenlinna: Karisto.
- Sautermeister, Gerd & Ulrich Schmid 1998. Einleitung. Rolf Grimminger (Hrsg.), *Hansers Sozialgeschichte der deutschen Literatur vom 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. Gerd Sautermeister & Ulrich Schmid (Hrsg.), *Bd. 5: Zwischen Restauration und Revolution 1815–1848*. München: Hanser, 9–15.
- Scherer, Wilhelm 1975. H. Hettners Literaturgeschichte des 18. Jhs. Thomas Cramer & Horst Wenzel (Hrsg.), *Literaturwissenschaft und Literaturgeschichte. Ein Lesebuch zur Fachgeschichte der Germanistik*. München: Fink, 65–69.
- Schönert, Jörg 2007. *Perspektiven zur Sozialgeschichte der Literatur. Beiträge zu Theorie und Praxis*. Tübingen: Niemeyer.
- Suomen kirjallisuushistoria*, osa 1: *Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin*, toim. Yrjö Varpio ja Liisi Huhtala; osa 2: *Järkiuskosta vaistojen kapinaan*, toim. Lea Rojola; osa 3: *Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*, toim. Pertti Lassila. Helsinki: SKS, 1999.

- Ueding, Gert 1987. Vorwort. Rolf Grimminger (Hrsg.), *Hansers Sozialgeschichte der deutschen Literatur vom 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. Gert Ueding (Hrsg.), *Bd. 4: Klassik und Romantik. Deutsche Literatur im Zeitalter der Französischen Revolution 1789–1815*. München: Hanser, 11–15.
- Varpio, Yrjö 1995. 1990-luvun kirjallisuushistoria. Markku Ihonen & Yrjö Varpio (toim.), *Helmi, simpukka, joki. Kirjallisuushistoria tänään*. Helsinki: SKS, 7–18.
- Varpio, Yrjö 1999. Esipuhe. Yrjö Varpio & Liisi Huhtala (toim.), *Suomen kirjallisuushistoria 1. Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin*. Helsinki: SKS, 7–9.